ირინა არაბიძე
ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის
სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნი
ვერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელო
ბის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტი
ტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის
განყოფილების მეცნიერი თანამშრომელი

რუსეთის ეკლესიის ანტიეკუმენური მოღვაწეობის ისტორიიდან (მოსკოვის 1948 წლის თათბირი)

მართლმადიდებელ ეკლესიათა მეთაურებისა და წარმომადგენლების ანუ სრულიადმართლმადიდებელთა თათბირი მოსკოვში, სოკოლნიკის მაცხოვრის აღდგომის ტაძარში 1948 წლის 8-დან 18 ივნისამდე მიმდინარეობდა. ოფიციალურად ის რუსეთის ეკლესიის ავტოკეფალიის 500 წლისთავს ეძღვნებოდა. თათბირზე განსახილველად შემდეგი საკითხები იყო მომზადებული: 1. ვატიკანი და მართლმადიდებელი ეკლესია; 2. ეკუმენური (მსოფლიო) მოძრაობა და მართლმადიდებელი ეკლესია; 3. ანგლიკანური იერარქია; 4. საეკლესიო კალენდარი.

რუსეთის ეკლესიამ თავისი დღესასწაულის აღნიშვნა ამსტერდამში ეკუმენური მოძრაობის მმართველი ორგანოს – ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოს – დამფუძნებელ ასამბლეამდე ერთი თვით ადრე განიზრახა. სტუმრებისათვის წინასწარვე იყო ცნობილი, რომ ყურადღება გამახვილებული იქნებოდა ეკუმენური მოძრაობისადმი მართლმადიდებელი ეკლესიის დამოკიდებულებაზე (ეკუმენიზმის მესვეურთაგან ასამბლეაში მონაწილეობისა და მოძრაობის წევრობის შეთავაზება ყველა ადგილობრივმა ეკლესიამ მიიღო). სტატიის მიზანსაც ამჯერად მხოლოდ ამ საკითხის განხილვა წარმოადგენს.

თათბირის მოწვევა დაკავშირებული იყო იმ რთულ პოლიტიკურ ვითარებასთან, რომელიც მაშინ საერთაშორისო ასპარეზზე სუფევდა. II მსოფლიო ომი (1939-1945) ახალი დამთავრებული იყო და ორ მტრულ ბანაკად დაჯგუფებულ სახელმწიფოებს შორის გავლენის სფეროების გასანაწილებლად „ცივი ომი“ მიმდინარეობდა.

თათბირის მოწვევის წინაპირობების, მისი არსისა და დანიშნულების განსაზღვრისას ყურადღება რამდენიმე საკითხზე მინდა გავამახვილო: ნამდვილად ჰქონდა თუ არა რუსეთის ეკლესიას მსოფლიო საეკლესიო კრების მოწვევის ამბიცია; გამოვლინდა თუ არა თათბირის რეზოლუციაში მართლმადიდებელთა თავისუფალი აზრი; ვისი ინიციატივით – საბჭოთა ხელისუფალებისა თუ რუსეთის ეკლესიის – ჩატარდა ეს ნიშვნელოვანი თავყრილობა.

ამ უკანასკნელ საკითხთან დაკავშირებით ისტორიკოსები ურთიერთგამომრიცხავ აზრებს გამოთქვამენ. ერთი ჯგუფი თვლის, რომ თათბირის მოწვევა ეკლესიის ინტერესებით იყო განპირობებული (ნიკოლოზ სელიშევი); მეორე ჯგუფს მიაჩნია, რომ იმ ეტაპზე ეკლესიისა და საბჭოთა ხელისუფლების ინტერესები ერთმანეთს დაემთხვა და თათბირის მოწვევა ორივე მხარის ინტერესებს პასუხობდა (მიხეილ კრიგერი, ოლგა ვასილიევა); მესამე ჯგუფის აზრით, ეკლესია საბჭოთა ხელისუფლების ძლიერი პრესის ქვეშ იმყოფებოდა და პატრიარქი ალექსი I (1944-1970, სიმანსკი) ეკუმენურ მოძრაობაში გაერთიანების უარმყოფელი თათბირის ორგანიზებისას თავის მოსაზრებებსაც კი ეწინააღმდეგებოდა (მიხეილ შკაროვსკი, დიმიტრი პოსპელოვსკი).

სამეცნიერო ლიტერატურისა და ინტერნეტში გამოქვეყნებული წყაროების

განხილვის შედეგად II ჯგუფის აზრს ვიზიარებ.

რუსეთის ეკლესიამ XX ს. 40-იან წლებში საბჭოთა სახელმწიფოს ინტერესების გათვალისწინებით და მისივე დახმარებით კიდევ ერთხელ სცადა თავისი ამბიციის განხორციელება – „მსოფლიო ეკლესიის“ ტიტულის მისაკუთრება.

ისტორიკოს ოლგა ვასილიევას აზრით, აღმოსავლეთ ევროპასა და ახლო აღმოსავლეთში მოსკოვის გავლენის გავრცელება-გაძლიერებისა და ვატიკანის გაზრდილ ამბიციებთან დასაპირისპირებლად საბჭოთა ხელისუფლებამ რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის წინაშე მართლმადიდებელთა ერთობის შექმნის საკითხი დასვა. საბჭოთა სახელმწიფოს მეთაური სტალინი ამ შემთხვევაში მართლმადიდებლობასა და კათოლიციზმს შორის არსებული ტრადიციული წინააღმდეგობის გამოყენებას ცდილობდა [1].

ჩერჩილის მიერ ფულტონში წარმოთქმული სიტყვის (1946 წ. 5 მარტი) შემდეგ დაწყებული „ცივი ომის“ პირობებში სტალინს ძალების გასათანაბრებლად დიდი ძალისხმევა სჭირდებოდა. მით უფრო, რომ საბჭოთა კავშირი ახალ ეტაპს ატომური იარაღის გარეშე იწყებდა და ძლიერი, გავლენიანი კათოლიკური ეკლესია დასავლეთის ქვეყნების მხარეს იდგა. საბჭოთა ხელისუფლებას ამ უკანასკნელთან დასაპირისპირებლად მოსკოვში თავისი მორჩილი და თანაც მსოფლიოში ავტორიტეტული საეკლესიო ცენტრი – „მართლმადიდებელი ვატიკანი“ სჭირდებოდა [2]. ამისთვის საჭირო იყო მსოფლიო საეკლესიო კრების სანქცია.

მოსკოვის მეთაურობით მართლმადიდებელ ეკლესიათა ერთობის ჩამოყალიბებისათვის სამზადისი საბჭოთა სახელმწიფომ რუსეთის ეკლესიის ორგანიზაციული განმტკიცებით დაიწყო.

ოლგა ვასილიევას აზრით, რუსეთის ეკლესიის მესვეურთათვის სტალინის გეგმების მხოლოდ ძირითადი მიმართულებანი იქნებოდა ცნობილი. მათ ესმოდათ, რომ სტალინის ზრუნვა ეკლესიაზე განსაკუთრებულ მიზნებს ემსახურებოდა და რელიგიისადმი მისი დამოკიდებულების ცვლილებით არ იყო გამოწვეული. საბჭოთა სახელმწიფოს სურდა, ეკლესია გამოეყენებინა შორსმიმავალი საგარეო-პოლიტიკური ამბიციების დასაკმაყოფილებლად, რაც თვალუწვდენელი კომუნისტური იმპერიის შექმნას გულისხმობდა. ეკლესიას ამ საქმეში დასაყრდენის როლი უნდა შეესრულებინა. ომისშემდგომ პერიოდში საბჭოთა სახელმწიფოს დიპლომატიური კონტაქტების დიდი ნაწილი სწორედ საეკლესიო არხებით ხორციელდებოდა [1].

საბჭოთა ხელისუფლება საეკლესიო საქმეებში სსრკ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის საქმეთა საბჭოს მეშვეობით ერეოდა. საბჭოს თავმჯდომარე დაარსებიდან (1943 წ.) 1960 წლამდე სახელმწიფო უშიშროების პოლკოვნიკი გიორგი კარპოვი (1898-1967) იყო.

XX საუკუნის 40-იანი წლების II ნახევარში მოსკოვში მართლაც რომ მსოფლიო საეკლესიო კრების მოწვევა იგეგმებოდა, ამაზე მეტყველებს სსრკ მინისტრთა საბჭოს 1946 წლის 29 მაისის დადგენილება (1132-46/CC), რომლითაც ნებადართულია მსოფლიო საეკლესიო კრების წინასწარი თათბირის მოწვევა ყველა ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის მეთაურთა მონაწილეობით, ვატიკანის წინააღმდეგ ბრძოლის, ეკუმენურ მოძრაობასთან დამოკიდებულების, მსოფლიო საეკლესიო კრების მოწვევის და სხვა საკითხების განსახილველად. ზოგიერთი წყაროს მიხედვით, მოსკოვში მოწვეული მსოფლიო კრების მიზანი ასევე უნდა ყოფილიყო მოსკოვის ოფიციალური აღიარება III რომად (ზოგ დოკუმენტში II რომი წერია) [2].

მსოფლიო საპატრიარქო კათედრის კონსტანტინოპოლიდან მოსკოვში გადატანის იდეის არსებობას საერთაშორისო მასშტაბის შემდეგი გარემოებები განაპირობებდა:

იმ პერიოდისათვის აღმოსავლეთ ევროპის მართლმადიდებელი ქვეყნების საბჭოთა კავშირის გავლენის სფეროში ყოფნა;

საბერძნეთში მიმდინარე სამოქალაქო ომში კომუნისტების შესაძლო გამარჯვების იმედი;

მსოფლიო პატრიარქის ტახტზე 1946 წლის თებერვალში რუსოფილი პატრიარქის, მაქსიმის აღსაყდრება;

რუსეთის ისტორიაში ანტიოქიის, იერუსალიმის, ალექსანდრიის პატრიარქთა ძვირფასი საჩუქრებით დაყოლიების პრეცედენტების არსებობა [2; 3].

რუსეთის ეკლესიის საქმეთა საბჭოს 1946 წლის მუშაობის შედეგებში (1947 წლის 14 თებერვლის თარიღით) კარპოვი აღნიშნავს: „საზღვარგარეთ ჩატარებული მნიშვნელოვანი მოსამზადებელი სამუშაოები საშუალებას გვაძლევს 1947-1948 წლებში მოსკოვის საპატრიარქო გამოვიყენოთ ახალ ღონისძიებათა განსახორციელებლად, რომლებსაც პრინციპული და პოლიტიკური მნიშვნელობა აქვთ“ [3]. მათ რიცხვში დასახელებულია მოსკოვში მსოფლიოს ყველა მართლმადიდებელი ეკლესიის წარმომადგენელთა საეკლესიო კრების წინასწარი თათბირისა და მსოფლიო კრების მოწვევა.

კარპოვი აცხადებს, რომ რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიას ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიათა დიპტიქში თავისი მნიშვნელობითა და ბოლო დროს გაზრდილი ავტორიტეტით, პირველი ადგილი უნდა ეკავოს და არა მეხუთე. თუმცა, თვითონვე მიუთითებს: დიპტიქში რიგითობა ავტოკეფალურ უფლებათა მიღების ხანდაზმულობას შეესაბამება და მსოფლიო მასშტაბით ამ გადანაცვლებისათვის შესაძლოა, ბრძოლაც გახდეს საჭიროო [3].

მიუხედავად იმისა, რომ რუს ისტორიკოსებს აქვთ განხილული დოკუმენტები, რომლებიც „მსოფლიო ეკლესიის“ პატივზე რუსეთის ეკლესიის პრეტენზიებს ცხადყოფენ, ზოგიერთი ისტორიკოსი საპირისპიროს ამტკიცებს. მათ რიცხვს ნ. სელიშევიც მიეკუთთვნება. იმის დასამტკიცებლად, რომ რუსეთის ეკლესიას მსოფლიო საპატრიარქოს პატივზე არ ჰქონია პრეტენზია, სელიშევს მოაქვს პატრიარქ ალექსისა და რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის საქმეთა საბჭოს თავმჯდომარის გიორგი კარპოვის 1959 წლის 2 აპრილის საუბარის ამონაწერი.

კარპოვის კითხვას – შეუძლია თუ არა რუსეთის ეკლესიას, გახდეს ინიციატორი მსოფლიო საეკლესიო კრების მოწვევისა, პატრიარქი ალექსი პასუხობს: „მას ამის გაკეთება არ შეუძლია. არსებული საეკლესიო კანონებით მსოფლიო მართლმადიდებელი ეკლესიების წარმომადგენელთა ასეთი კრებების... მოწვევის უფლება აქვს მხოლოდ პირველ პატრიარქს. ამჟამად ეს უფლება ეკუთვნის კონსტანტინოპოლის პატრიარქს. ჩვენ მართლმადიდებელ ეკლესიათა მეთაურების მოწვევა სხვადასხვა ქვეყნიდან შეგვიძლია მხოლოდ სტუმრების რანგში რაიმე საეკლესიო დღესასწაულთან დაკავშირებით“ [4].

სელიშევის მიერ მოხმობილი ამონარიდიდან, ვფიქრობთ, გამოდის, რომ ოდესმე პირველი შეიძლებოდა სხვა ეკლესია ყოფილიყო, ე. ი. შეიძლებოდა ყოფილიყო რუსეთის ეკლესიაც.

სინამდვილეში „თანასწორთა შორის პირველი“ – ყოველთვის კონსტანტინოპოლის პატრიარქია და სიტყვა „ამჟამად“ – აქ არაფერ შუაშია.

ხელისუფლებისაგან ნებადართული საეკლესიო კრების წინასწარი თათბირის შენიღბულ მიზანს მოსკოვის საპატრიარქოსთვის „მსოფლიო ეკლესიის“ ტიტულის მინიჭების საკითხის გადაწყვეტა წარმოადგენდა. მაგრამ ავტოკეფალურ ეკლესიათა ნაწილმა (ალექსანდრიის, იერუსალიმის, კვიპროსის) არათუ საეკლესიო კრებაში,

არამედ კრების წინასწარ თათბირში მონაწილეობაზეც კი უარი განაცხადა [3].

მსოფლიო საპატრიარქოს მოსკოვში გადატანის გეგმის ცვლილება გარდა აღმოსავლეთის პატრიარქთა მხრიდან გამოხატული წინააღმდეგობისა, კონსტანტინოპოლის ტახტზე შექმნილმა სირთულეებმაც განაპირობა. რუსეთისადმი კეთილგანწყობილი პატრიარქი მაქსიმი შეშლილად გამოაცხადეს და იძულებით სამკურნალოდ გაგზავნეს.

მსოფლიო საეკლესიო კრების მოწვევის იდეის კრახის შემდეგ მოსკოვმა ახალი გეგმა დაისახა – რუსეთის ეკლესიას ეკუმენური მოძრაობისთვის უნდა ეხელმძღვანელა.

XX ს. 40-ანი წლების შუა ხანებში მოსკოვის საპატრიარქო ეკუმენურ მოძრაობაში რუსეთის ეკლესიის მონაწილეობის წინააღმდეგი არ იყო. ჯერ კიდევ 1946 წლის დასაწყისში პატრიარქი ალექსი კარპოვისადმი წერილში მართლმადიდებელ სამყაროში ავტორიტეტდაკარგული მსოფლიო პატრიარქის პატივის რუსეთის ეკლესიაში გადანაცვლებას ეკუმენურ მოძრაობაში რუსეთის ეკლესიის გაწევრიანებასაც უკავშირებდა. მისი აზრით, სხვა მართლმადიდებელი პატრიარქები ამისთვის მზად არ იყვნენ [2].

დეკანოზი გრიგოლ რაზუმოვსკი 1946 წელს პატრიარქ ალექსისადმი წერილში აღნიშნავდა, რომ ეკუმენურ მოძრაობაში მართლმადიდებელ ეკლესიათა გაწევრიანება დასავლეთის ქრისტიანებს სულიერი შიმშილისაგან გადაარჩენდა და ამაზე რუსეთის ეკლესიას უარი არ უნდა ეთქვა.

პარიზში მცხოვრები მეცნიერი, ღვთისმეტყველი ნიკოლოზ პოლტორაცკი რუსეთის ეკლესიას აფრთხილებდა, რომ ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოსთან ურთიერთობაზე რუსეთის ეკლესიის უარს უარყოფითი შედეგები შეიძლებოდა მოჰყოლოდა [2].

რუსეთის ეკლესიის საქმეთა საბჭო ზემოხსენებულ 1946 წლის ანგარიშში მიიჩნევდა, რომ ხელისუფლებას რუსეთის ეკლესიისათვის ვატიკანის წინააღმდეგ მოქმედებათა შესათანხმებლად 1947 წელს კენტერბერის მთავარეპისკოპოსის მოსკოვში მიწვევის ნება უნდა დაერთო. რადგან ეკუმენურ მოძრაობას ინგლისის ეკლესია მეთაურობდა, შესაძლო იყო, კენტერბერის მთავარეპისკოპოსს ეკუმენურ მოძრაობაში რუსეთის ეკლესიის გაერთიანების საკითხი წამოეჭრა. ანგარიშში განმარტებულია, რომ ეკუმენური მოძრაობა ფორმალურად ეკლესიური საკითხების გადასაწყვეტად ეკლესიათა გაერთიანებას ისახავდა მიზნად, სინამდვილეში კი, უპირველეს ყოვლისა, დაკავებული იყო პოლიტიკით და საბჭოთა კავშირთან მიმართებაში თანდათან უფრო რეაქციული ხდებოდა. ამის თქმის საფუძველს იძლეოდა მოთხოვნები, რომლებიც ეკუმენისტებმა 1946 წელს ჟენევაში წამოაყენეს: გადახედილიყო პოტსდამის კონფერენციის გადაწყვეტილებანი გერმანიასთან მიმართებაში და, ასევე – მარქსიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის თვალსაზრისით [3].

ამავე ანგარიშის მიხედვით, რუსეთის ეკლესიას ეკუმენური მოძრაობისათვის უნდა მოეთხოვა პოლიტიკური განცხადებების კეთებაზე უარის თქმა და მმართველ ორგანოში რუსეთის მეთაურობით მართლმადიდებელთა წარმომადგენლობის გაზრდა (ეკუმენური მოძრაობის მმართველ ორგანოებში მართლმადიდებელი ეკლესიების წარმომადგენლებს 90-დან მხოლოდ 17 ადგილი ეთმობოდათ) [3].

მოსკოვის საპატრიარქოს ზოგიერთი ავტოკეფალური ეკლესიისაგან მხარდაჭერის პირობა ჰქონდა მიღებული. ამის გათვალისწინებით რუსეთის ეკლესიის საქმეთა საბჭო იმედოვნებდა, აღნიშნული პირობების დაკმაყოფილება რუსეთის ეკლესიას ეკუმენურ მოძრაობაზე საბჭოთა ხელისუფლებისათვის საჭირო გავლენას მოუპოვებდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში რუსეთის ეკლესიას ეკლესიათა მსოფლიო

საბჭოში გაწევრიანებაზე უარი უნდა ეთქვა [3].

რუსეთის მართლმადიდებელმა ეკლესიამ ეკუმენურ მოძრაობასთან შეერთებისათვის წინაპირობები წამოაყენა: რუსეთის ეკლესია მხოლოდ მოსკოვის საპატრიაქოს უნდა წარმოედგინა და რუსი ემიგრანტები (მ. შ. გიორგი ფლოროვსკი, სერგეი ბულგაკოვი, პარიზის საღვთისმეტყველო ინსტიტუტი) კონფერენციებს აღარ უნდა დასწრებოდნენ. ეკუმენური მოძრაობის მესვეურებს რუსეთის ემიგრაციასთან საკმაოდ ხანგრძლივი მუშაობის გამოცდილება ჰქონდათ, ამიტომ ამ პირობაზე არ დათანხმდნენ. ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოსათვის მიუღებელი აღმოჩნდა ასამბლეის შემადგენლობაში მართლმადიდებელი დელეგატებისათვის საკონტროლო პაკეტის უზრუნველყოფის მოთხოვნაც [2].

1947 წლის ბოლოსათვის აშკარა გახდა, რომ რუსეთის ეკლესია თავის მიერ წაყენებული პირობებით, ეკუმენურ მოძრაობაში ვერ გაერთიანდებოდა და მან ეკუმენური მოძრაობის მიმართ დამოკიდებულება შეცვალა. უკვე 1948 წლის დასაწყისში რუსეთის ეკლესიის საქმეთა საბჭომ მიიღო გადაწყვეტილება, რომ რუსეთის ეკლესია ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში არ გაწევრიანდებოდა [2].

არსებული ვითარების (მსოფლიო საეკლესიო კრების მოწვევისა და ეკუმენური მოძრაობისათვის ხელმძღვანელობის იდეის კრახი) გათვალისწინებით, რუსეთის ეკლესიამ კრების ნაცვლად თათბირი მოეწვია. თუმცა, იერუსალიმის და ალექსანდრიის პატრიარქებმა არც მასში მონაწილეობა მოინდომეს. რუსეთის პატრიარქს მოუხდა განმარტება, რომ იწვევდა არა მსოფლიო საეკლესიო კრებას, არამედ თათბირს, რომლის კომპეტენციაც კრების კომპეტენციისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა.

რუსეთის ეკლესიის ავტოკეფალიის 500 წლისთავთან დაკავშირებით მოსკოვში შეიკრიბნენ: კონსტანტინოპოლის, ანტიოქიის, საქართველოს, სერბეთის, რუმინეთის, ბულგარეთის, ელადის, პოლონეთის, ალბანეთის წარმომადგენლები. საპატიო სტუმრის სტატუსით თათბირს და საიუბილეო ღონისძიებებს ესწრებოდა სომხეთის პატრიარქ-კათოლიკოსი გევორქ VI [5]. კონსტანტინოპოლისა და ელადის ეკლესიათა დელეგაციებმა მხოლოდ საზეიმო ცერემონიებში მიიღეს მონაწილეობა, თათბირს არ დასწრებიან [3].

გიორგი კარპოვის აზრით, ამ უკანასკნელთა მოსკოვში ჩასვლის მიზანს წარმოადგენდა რუსეთის ეკლესიის გარშემო დარაზმული ძალების დაზვერვა. მათ აინტერესებდათ, ამ გაერთიანების სიმტკიცე და ხომ არ აპირებდა მოსკოვის თათბირი რუსეთის ეკლესიის საჭეთმპყრობლისათვის მსოფლიო პატრიარქის პრეროგატივების მინიჭებას. მისივე აზრით, თათბირის მონაწილე დელეგაციების უმრავლესობა პატრიარქ ალექსისაგან სუფსიდიებს და ჯილდოებს მოელოდა [8].

თათბირის გახსნის დღეს სტუმრებს საბჭოთა ხელისუფლების სახელით მიესალმა რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის საქმეთა საბჭოს თავმჯდომარე გიორგი კარპოვი. კარპოვმა ყურადღება გაამახვილა საბჭოთა ხელისუფლების კეთილ ნებაზე, ხელი შეეწყო რუსეთის ეკლესიის სურვილისათვის – საეკლესიო დღესასწაულით აღენიშნა თავისი ავტოკეფალიის 500 წლისთავი, მოეწვია ამ ზეიმზე ყველა მართლმადიდებელი ეკლესიის მეთაური და წარმომადგენელნი. მან დამსწრეთ შეახსენა საბჭოთა კავშირში სახელმწიფოსაგან ეკლესიის დამოუკიდებელი არსებობის ფაქტი და ერთმანეთის ცხოვრებაში მათ ჩაურევლობაზე, მათ შორის ჩამოყალიბებულ ნორმალურ ურთიერთობაზე გაამახვილა ყურადღება.

რუსეთის ეკლესიის დღესასწაულის მონაწილენი დეპეშით მიესალმნენ სტალინს. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე (1932-1952, ცინცაძე) თათბირზე რამდენჯერმე გამოვიდა სიტყვით. იგი შეეხო რუსეთის ეკლესიის ისტორიასა და მის

დამსახურებას სამშობლოს წინაშე [6, 89].

ეკუმენურ მოძრაობასთან დაკავშირებული საკითხის განხილვის პირველ დღეს გაკეთებული სამი მოხსენებიდან ორი – რუმინეთისა და ბულგარეთის ეკლესიათა დელეგატების – ეკუმენურ მოძრაობაში მართლმადიდებელი ეკლესიების მონაწილეობას უჭერდა მხარს. რუსეთის ეკლესიის პოზიცია, დეკანოზ გრიგოლ რაზუმოვსკის მიერ წარმოდგენილი, ანტიეკუმენური შინაარსის იყო. ასეთივე დამოკიდებულება გამოხატა რუსეთის ემიგრაციის წარმომადგენელმა მიტროპოლიტმა სერაფიმემ (სობოლევი).

რუსეთის ეკლესიის მხრიდან გამომსვლელთა მიზანს შეადგენდა ამომწურავი პასუხების გაცემა სხვა სარწმუნოების წარმომადგენელთა შეკითხვებზე, რითაც ერთი, წმიდა, კათოლიკე, სამოციქულო ეკლესიის არსებობა ყველასთვის ცხადი გახდებოდა. მათ დოგმატური საკითხების განხილვისათვის გვერდის ავლით ეკლესიათა ერთობის მიღწევა მართლმადიდებელთათვის შეუძლებლად მიიჩნიეს; ეკუმენური მოძრაობის საბოლოო და შენიღბულ მიზნად ახალი ეკლესიის დაარსება დაასახელეს და ამ პროცესში მონაწილეობაზე უარი განაცხადეს. პატრიარქმა ალექსიმ 1948 წლის თათბირზე თავის შესავალ სიტყვაში აღნიშნა: „მართლმადიდებელ ეკლესიას არ აქვს ადგილობრივი ეკლესიების გამაერთიანებელი ადმინისტრაციული ორგანო. რატომ უნდა მიიღოს მან მონაწილეობა სხვაგვარად მოაზროვნე ქრისტიანთა ადმინისტრაციულ გაერთიანებაში? ასეთ ორგანიზაციაში მონაწილეობა არ იქნება იმის დასტური, რომ ჩვენ სარწმუნოების საგანძურს მსხვერპლად ვწირავთ მოჩვენებით, ცრუ ერთობას?“ მისი აზრით, ეკუმენურ მოძრაობას ღვთისმებრძოლი ხასიათი აქვს და კაცობრიობას სთავაზობს ახალი მსოფლიო წესრიგის ბაბილონის გოდოლის მშენებლობას. „ეკუმენისტთა მიერ შემუშავებული გეგმის მიხედვით ორგანიზებული ეკლესია უფრო ახლოს იქნება მიწასთან, ვიდრე ცასთან“ [9].

რუსეთის ეკლესიის ოფიციალურ პოზიციაში, რომელიც დეკანოზმა გრიგოლ რაზუმოვსკიმ წარმოადგინა, გადმოცემული იყო ეკუმენური მოძრაობის ისტორია. აღნიშნული იყო, რომ ეს მოძრაობა არც ორგანიზაციულად, არც ფინანსურად და არც იდეოლოგიურად არ იყო ახალი და დამოუკიდებელი. ის მასონთა პროექტის – ახალი მსოფლიო წესრიგის შექმნის – ნაწილს წარმოადგენდა [9].

აღსანიშნავია, რომ 1948 წლის თათბირზე ეკუმენიზმის მასონებთან კავშირის შესახებ დაუფარავად საუბრობდნენ. მიხეილ კრიგერი აღნიშნავს, რომ, ჩვენს დროში, როცა კაცობრიობამ უკეთესად გაიგო მასონურ სტრუქტურებთან ეკუმენური მოძრაობის კავშირის შესახებ, ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოს მხოლოდ რელიგიურ ორგანიზაციად მიჩნევა საქმის რეალურ ვითარებაზე თვალის დახუჭვას წარმოადგენს. ის პოლიტიკურ ორგანიზაციათა მიზნების განხორციელების იარაღია [9].

ეკუმენიზმის რაობისა და ამ მოძრაობაში მართლმადიდებელთა მონაწილეობის მნიშვნელობის გაგებისათვის უნდა გავითვალისწინოთ, რომ XX საუკუნეში მასონური დევიზი იყო კაცობრიობის გაერთიანება ცხოვრების ყველა სფეროში: ერთიანი მსოფლიო ხელისუფლება, ერთიანი ეკონომიკური სივრცე, ერთიანი ეკუმენური ეკლესია, ერთიანი საინფორმაციო სივრცე. ეკუმენისტებიც აღიარებენ, რომ მათ მიზანს ახალი საზოგადოებრივი წყობის ორგანიზება, ახალი მსოფლიო წესრიგის დამყარება წარმოადგენს [9].

ეკუმენიზმის არსის ასეთმა გაგებამ რუსეთის ეკლესიას მისცა საბაბი, უარი ეთქვა ეკუმენურ მოძრაობაში მონაწილეობაზე. დეკანოზი გრიგოლ რაზუმოვსკი აღნიშნავდა: ეკუმენური ეკლესია გარეგნული მოწყობით შეიძლება იყოს კორპორაციულად ერთიანი, მაგრამ წმინდა და სამოციქულო ვერ იქნება. „ჩვენს ეკლესიას არ სურს, არ შეუძლია და

არ უნდა იყოს არაეკლესიური ორგანიზაციების გავლენაში. ჩვენს სულიერ თავისუფლებას დავიცავთ, როგორც ფასდაუდებელ განძს“ [9].

ეკუმენურ მოძრაობაში მონაწილეობის შესახებ მსჯელობისას მოსკოვის 1948 წლის თათბირის საქმეებსა და რეზოლუციებს სამსახურის გაწევა დღესაც შეუძლიათ. მით უმეტეს, ეკუმენურ მოძრაობაში მონაწილეობის მრავალწლიანი მწარე გამოცდილება შესაძლებლობას გვაძლევს, გავაანალიზოთ 1948 წელს ხელმოწერილი რეზოლუციების დარღვევის შედეგებიც [9].

თათბირის დასკვნითი სხდომა შედგა 17 ივლისს სოკოლნიკის აღდგომის ტაძარში. რეზოლუციას ყველა დამსწრემ, მ. შ. საპატიო სტუმარმა – გევორქ VI-მაც მოაწერა ხელი [2; 5].

ალექსანდრიის ეკლესიის დავალებით თათბირის გადაწყვეტილებებზე თანხმობა ანტიოქიის ეკლესიის წარმომადგენლებმა დააფიქსირეს [3].

რუსეთის ეკლესიის მიერ ყველა რეზოლუცია წინასწარ იყო მომზადებული. თათბირის პერიოდში ხდებოდა მონაწილეთა დარწმუნება, მიეღოთ ეს რეზოლუციები [2].

ბულგარეთის ეკლესიის საჭეთმპყრობელს – მიტროპოლიტ სტეფანეს ეკუმენურ მოძრაობასთან კავშირის არცთუ მცირე ხნის ისტორია ჰქონდა და მისი დამოკიდებულების ცვლილება ადვილი საქმე არ უნდა ყოფილიყო (იგი თავისი მოხსენიებით ეკუმენიზმს უჭერდა მხარს).

თათბირისათვის მზადების პირობებში, საერო ხელისუფლების წარმომადგენლებმა მიტროპოლიტ სტეფანეს აზრის დამუშავება ჯერ კიდევ ბულგარეთში დაიწყეს. მან რუსეთის ეკლესიის პოზიციის გაზიარება სამშობლოდან გამომგზავრებამდე საგარეო საქმეთა მინისტრსაც კი აღუთქვა. მაგრამ მოსკოვში ჩასული ისევ თავისი პოზიციის დაფიქსირებას აპირებდა. ამ ვითარებაში, საბჭოთა მთავრობის ჩარევით, ბულგარეთის ხელისუფლებამ მას დეპეშით აცნობა, რომ ბულგარეთის ეკლესიაში პატრიარქობის დაწესებაზე თანხმდებოდა [2; 4]. ეს იყო გადამწყვეტი მომენტი, რამაც თათბირის ანტიეკუმენურ რეზოლუციაზე მიტროპოლიტ სტეფანეს ხელმოწერა განაპირობა. თუ გავითვალისწინებთ ბულგარეთის პროსაბჭოურ მთავრობასა და ეკლესიას შორის 1947 წლიდან გართულებულ ურთიერთობებს, ბულგარეთის ეკლესიის მეთაურის ეს მოქმედება გასაგები გახდება (ბულგარეთის საპატრიარქო 1953 წელს აღდგა).

თათბირის რეზოლუციაში არ არის დაგმობილი ეკუმენიზმი და ეკუმენური კონტაქტები. რეზოლუციაში ხშირად გამოყენებული გამოთქმა – „დღევანდელი თვალთახედვა“ – ზოგიერთ ისტორიკოსს აფიქრებინებს, რომ უარი ნათქვამია არა დიალოგზე, არამედ საკითხის პოლიტიზებულობაზე და პარადოქსად სწორედ ისაა მიჩნეული, რომ რუსეთის ეკლესია თვითონ ძლიერი პოლიტიკური ზეწოლის ქვეშ მყოფი, ეკუმენისტებს პოლიტიზებულობაში ადანაშაულებდა [2].

რეზოლუციაში აღნიშნული იყო, რომ ეკუმენურ მოძრაობაში მართლმადიდებელი ეკლესიის გაერთიანებას ძალაუნებურად მისი დანიშნულების შეცვლა და მორწმუნეთა სულებზე ზრუნვის ნაცვლად პოლიტიკური მიზნების განხორციელების იარაღად გამოყენება მოჰყვებოდა [5].

მიზეზები, რომლის გამოც მართლმადიდებელ ეკლესიას ეკუმენურ მოძრაობაში მონაწილეობა არ უნდა მიეღო, რეზოლუციაში ასეთი სახით ჩამოყალიბდა:

„ა. ეკუმენური მოძრაობის მიზანსწრაფვა, რაც ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოს შექმნაში გამოიხატება და საბოლოო მიზნად აქვს „ეკუმენური ეკლესიის“ ჩამოყალიბება, ჩვენი დღევანდელი თვალთახედვით, არ შეესაბამება ქრისტეს ეკლესიის იდეალებისა და

ამოცანების მართლმადიდებლურ გაგებას.
ბ. ეკლესიის მიერ საკუთარი ძალების მიმართვა ცხოვრების სოციალურ-პოლიტიკური საკითხებისაკენ და საერთაშორისო გავლენის მქონე „ეკუმენური ეკლესიის“ ჩამოყალიბებისაკენ, არის ცოდვა, რომელიც ქრისტემ უარყო და ეკლესიის მიერ ადამიანთა სულების ბნელეთისათვის განწირვა...
გ. ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოს მუშაობის დღევანდელი გეგმის მიხედვით, ეკუმენური მოძრაობა ქრისტიანული ეკლესიის სასიკეთო მოვლენას არ წარმოადგენს. მან ძალიან ადრე უარყო ერთი, წმინდა, კათოლიკე, სამოციქულო ეკლესიის გაერთიანების შესაძლებლობა. ედინბურგის 1937 წლის კონფერენციის პროტესტანტულმა უმრავლესობამ მარცხის განცდითა თუ ამ მარცხის წინასწარმეტყველებით, ეკლესიათა გაერთიანების მცდელობა ნაადრევად დაასრულა. თვითგადარჩენის მიზნით, პროტესტანტიზმმა ნაკლები წინააღმდეგობის გზა აირჩია, გზა განყენებული უნიონიზმისა არა მხოლოდ სოციალ-ეკონომიკური, არამედ პოლიტიკური საფუძვლითაც კი... ეს იქნება დაწესებულება ასე თუ ისე სახელმწიფოსთან დაკავშირებული და საერო გავლენის ქვეშ მოქცეული.
დ. ეკუმენური მოძრაობა გასული 10 წლის განმავლობაში (1937-1948) დოგმატურ და სჯულის საფუძველზე ეკლესიათა შეერთების საკითხს უკვე აღარ განიხილავს. ამას მხოლოდ მეორეხარისხოვანი, პედაგოგიური მნიშვნელობა ენიჭება მომავალი თაობისათვის.
ე. ქრისტიანთა გაერთიანების მოთხოვნათა დაყვანა მხოლოდ იესო ქრისტეს ღმერთად აღიარებამდე, ამცირებს ქრისტიანულ სწავლებას... მართლმადიდებელ, ავტოკეფალურ ეკლესიათა წინამძღოლებისა და წარმომადგენლების თათბირმა ეკუმენური მოძრაობის ახლანდელი მდგომარეობის გათვალისწინებით, სულიწმიდის ჩაგონებით დაადგინა, ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოსთვის ეცნობებინა, რომ მოსკოვის თათბირის მონაწილე ადგილობრივი მართლმადიდებელი ეკლესიები იძულებული იყვნენ, ეკუმენურ მოძრაობაში გაერთიანებაზე უარი ეთქვათ“ [5].

ერთ-ერთი მოტივი, რომლის გამოც რუსეთის ეკლესიამ ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში გაერთიანებაზე უარი განაცხადა, წმინდა კანონები იყო. კერძოდ კი – ერეტიკოსებთან ერთობლივი ლოცვა მოციქულთა X და XV კანონებს ეწინააღმდეგებოდა. თათბირზე უარყოფითად შეფასდა ეკუმენურ მოძრაობასთან რუსული ემიგრაციის ნაწილის ურთიერთობაც. რუსეთის ეკლესიამ თათბირის მეშვეობით მიმართა მსოფლიოს ქრისტიანებს, „არ გადაეხვიათ ღვთის საუფლოს ჭეშმარიტი გზიდან. ქრისტეს ჭეშმარიტი ეკლესიის შემცვლელად მოჩვენებითი და მაცდური ეკუმენური ეკლესიის შექმნაში არ დაეკარგათ ძვირფასი დრო და ძალა. რადგან ამით წმიდა, კათოლიკე, სამოციქულო ეკლესიის ერთიანობის საკითხი ვერ გადაწყდებოდა“ [7].

სხვადასხვა რელიგიის წარმომადგენელთა შორის ურთიერთობა ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოს ჩამოყალიბებამდე ორმხრივი დიალოგის სახით ვითარდებოდა და თითოეული მათგანის თავისუფლებას არ ზღუდავდა. რუსეთის ეკლესია ქრისტიანულ კონფესიებთან დიალოგისას მიზნად ისახავდა ეკლესიური ერთობის აღდგენას, რაც რწმენაში სრული ერთობით მიიღწევა და მართლმადიდებლობასთან სხვა კონფესიების შეერთებით უნდა განხორციელებულიყო. ეკუმენისტები რწმენაში ერთობის მიღწვას გადამწყვეტ მნიშვნელობას არ ანიჭებდნენ.

XX საუკუნის 40-იან წლებში ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოს ორგანიზაციული სტრუქტურების ჩამოყალიბება, ეკუმენური მოძრაობის მოწინააღმდეგეთა აზრით, უსათუოდ გამოიწვევდა წევრებისათვის რაღაც ვალდებულებების დაკისრებას, რაც

თითოეული მათგანის ტრადიციის საწინააღმდეგოც კი შეიძლებოდა ყოფილიყო. განსაკუთრებით მიუღებელი იყო სხვადასხვა კონფესიის წარმომადგენელთა ერთობლივ ლოცვებში მართლმადიდებელთა მონაწილეობის დაშვება [7].

მოსკოვის 1948 წლის თათბირის გადაწყვეტილებებს გარკვეულ დრომდე საერო ხელისუფლების გავლენით, ცნობდნენ მხოლოდ სოციალისტური ქვეყნების ეკლესიები. ანტიოქიის ეკლესიამ თათბირის რეზოლუციაზე თავისი ხელმოწერა უარყო და აგვისტოში ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოს ასამბლეაში მონაწილეობა მიიღო.

აღმოსავლეთის სხვა ეკლესიები: კონსტანტინოპოლის, ალექსანდრიის, იერუსალიმის, კვიპროსისა და ელადის ასევე მონაწილეობდნენ ამსტერდამის ასამბლეაში [2].

მიხეილ არტეევის აზრით, მოსკოვის 1948 წლის თათბირის რეზოლუცია არ შეიძლება მსოფლიო მართლმადიდებელთა ხმად ჩაითვალოს, რადგან მასში აღმოსავლეთის ეკლესიათა სრული შემადგენლობა არ მონაწილეობდა. მეორე მხრივ, თათბირის მონაწილეებზე გავლენა მოახდინა საბჭოთა ხელისუფლებამ, რაც კარგად გამოჩნდა რუმინეთისა და ბულგარეთის ეკლესიათა წარმომადგენლების აზრის ცვლილების მაგალითზე. „სტალინის საეკლესიო პოლიტიკა, თუნდაც მოსკოვის თათბირის მოწვევის ხელშეწყობაში გამოხატული, უსაზღვროდ შორს იყო მართლმადიდებელ ეკლესიაზე ზრუნვისაგან. 1948 წლის თათბირი არ წარმოადგენდა არც სრულიადმართლმადიდებელთა საეკლესიო კრებას, არც მსოფლიო ეკლესიის თავისუფალ ხმას. თათბირი იყო მართლმადიდებელ ეკლესიათა წარმომადგენლების აზრთა გაცვლა-გამოცვლის ღონისძიება, რომელიც ღვთისმებრძოლი რეჟიმის მკაცრი კონტროლის პირობებში განხორციელდა“ [3].

რამდენად პოლიტიზებული იყო საბჭოთა სახელმწიფოში საეკლესიო საკითხი, ამაზე კარგად მეტყველებს ეკლესიის საქმეთა საბჭოს თავმჯდომარის, გიორგი კარპოვის დასკვნები:

1. „აღმოსავლეთის ზოგიერთი ეკლესიის (საბერძნეთი, ალექსანდრია) მცდელობის მიუხედავად – ჩაეშალათ მოსკოვის თათბირი, ის მაინც გაიმართა და წარმატებით ჩაიარა.
2. მართლმადიდებელი ავტოკეფალური ეკლესიების მეთაურთა თათბირის შედეგად რუსეთის ეკლესიის გარშემო დაირაზმნენ საქართველოს, სერბეთის, ბულგარეთის, ალბანეთის, პოლონეთის, ანტიოქიის ეკლესიები. თათბირის დღის წესრიგი მათ ერთსულოვნად მიიღეს. საერთაშორისო საეკლესიო ცხოვრებაში რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის როლი გაიზარდა.
3. ...თათბირის მონაწილე მართლმადიდებელმა ეკლესიებმა ამსტერდამის ასამბლეაში მონაწილეობაზე უარი თქვეს. ამით ჩაიშალა ინგლის-ამერიკის რეაქციული გეგმები ეკუმენურ მოძრაობაში მართლმადიდებელ ეკლესიათა ჩაბმას რომ ისახავდა მიზნად.
4. თათბირმა აჩვენა ამა თუ იმ ქვეყანაში ავტოკეფალური, მართლმადიდებელი ეკლესიების მეთაურთა პერიოდული შეკრების აუცილებლობა მოსკოვის კრების გადაწყვეტილებების შესრულების საკითხის განსახილველად; ვატიკანისა და ეკუმენური მოძრაობის წინააღმდეგ მართლმადიდებელ ეკლესიათა ბრძოლის კოორდინაციისათვის, აგრეთვე სხვა საერთოეკლესიური საკითხების გადასაწყვეტად.
5. ბერძნული ეკლესიების მოქმედების სფეროს შეზღუდვის, მათი მეთაურობით მახლობელი აღმოსავლეთის მართლმადიდებელ ეკლესიათა ბლოკის შექმნის პარალიზებისათვის, მიზანშეწონილია რუსეთის ეკლესიის მიერ ანტიოქიის, ალექსანდრიისა და იერუსალიმის ეკლესიებისათვის პერიოდული ფულადი დახმარების აღმოჩენა.

6. სასურველია მომავალში კონსულტაციების გამართვა ახალი დემოკრატიის ქვეყნებში საეკლესიო საკითხებზე მომუშავე სახელმწიფო ორგანოების წარმომადგენლებთან.
7. მოსკოვის თათბირზე საზღვარგარეთიდან ჩამოსული მოსკოვის პატრიარქის ეგზარქოსებისა და სხვა წარმომადგენლების გაცნობამ გვაჩვენა მათი უმრავლესობის სრული უუნარობა, მოსკოვის თათბირის გადაწყვეტილებანი ცხოვრებაში გაატარონ. ისინი საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ მებრძოლი ემიგრანტები არიან, ნაწილობრივ უცხოეთის..., ნაწილობრივ კი საბჭოთა მოქალაქენი. მომავალში საზღვარგარეთ რუსეთის ეკლესიის პოზიციების გასაძლიერებლად... მთელი სიმწვავით დგება საკითხი იქ ხელმძღვანელ თანამდებობებზე სამუშაოდ სასულიერო პირთა კადრების მომზადებისა...“ [8].

თათბირის შედეგების შემაჯამებელი მოხსენებიდან ჩანს, თუ როგორ კარგად ერკვეოდა ეკლესიის საქმეებში კარპოვი, როგორ სიღრმისეულად ერეოდა საბჭოთა ხელისუფლება მისგან „გამოყოფილი“ რელიგიური ორგანიზაციის ცხოვრებაში. თუმცა, თათბირის შედეგები აქ გადაჭარბებულადაა შეფასებული. მოსკოვის 1948 წლის თათბირზე არ მოხდა ის, რის მიღწევაც სტალინს სურდა — „მართლმადიდებელ ეკლესიათა საჭეთმპყრობლების მიერ კომუნისტური მოსკოვის დასახელება მსოფლიო მართლმადიდებლობის ცენტრად“. თუმცა სლავური ქვეყნების ეკლესიები თავიანთ მოხსენებებში გამოთქვამდნენ იმედს, რომ რუსეთის ეკლესია ვატიკანის აგრესიისა და ეკუმენური მოძრაობის გავლენისაგან სარწმუნოების სიწმინდის დაცვის საქმეში თავის სიტყვას იტყოდა [1; 9]. თათბირის შედეგების შესახებ ქვემოთ გვექნება საუბარი.

მოსკოვში აღმოსავლეთის ადგილობრივ ეკლესიათა არც ერთი მეთაური რომ არ ჩავიდა (ანტიოქიის ეკლესია 2 მღვდელმთავრით იყო წარმოდგენლი), სელიშევი ამ გარემოებას სტალინის რეჟიმისადმი მათი დამოკიდებულების გამოხატულებად მხოლოდ ნაწილობრივ მიიჩნევს. ბალკანეთისა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში იცოდნენ, რომ სტალინზე რუსეთის ეკლესია გავლენას ვერ მოახდენდა, ამიტომ მოსკოვის საპატრიარქოზე საბჭოთა ხელისუფლების ბრალისა და წყენის გადატანა, შეუძლებელი იყოო – აღნიშნავს იგი [4].

ბერძნულენოვანი ეკლესიების მიერ თათბირში მონაწილეობის მიუღებლობას კრიგერი იმით ხსნის, რომ ამ ეკლესიებს უკვე ჰქონდათ განცხადებული თანხმობა ამსტერდამის ასამბლეაში მონაწილეობაზე. კონსტანტინოპოლის ეკლესია ეკუმენისტებთან იმ იმედით ურთიერთობდა, რომ მოძრაობას სათავეში მოქცეოდა. მოსკოვის თათბირზე კი შეიკრიბნენ ისინი, ვისაც არც პაპთან უნია სურდა, არც ერეტიკოსებთან ერთობა და ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში გაერთიანებას დამღუპველად მიიჩნევდა. სინამდვილეში თათბირს საბჭოთა კავშირის მიერ კონტროლირებადი ქვეყნების ეკლესიათა წარმომადგენლები თავიანთ საერო ხელისუფალთა ზეწოლით ესწრებოდნენ. გამონაკლისს მხოლოდ ანტიოქიის ეკლესია წარმოადგენდა, რომლის დელეგაციაც, მიხეილ კრიგერისა და სხვა მეცნიერთა აზრითაც, მოსკოვში მატერიალური დახმარების მოლოდინით ჩავიდა [9; 8].

აღმოსავლეთის პატრიარქთა მხრიდან მოსკოვში დაგეგმილ თათბირზე ჩაუსვლელობის მთავარი მიზეზი რუსეთის საპატრიარქოსგან მსოფლიო საეკლესიო კრების მოწვევასა და მსოფლიო პატრიარქის ტახტზე პრეტენზიის განცხადება იყო. ამ განზრახვაზე მას ხელი აღმოსავლეთის მართლმადიდებელმა ეკლესიებმა ააღებინეს.

სელიშევი არ ეთანხმება დასავლელ ავტორთა აზრს, რომ ანტიეკუმენიზმი საეკლესიო სფეროში შემოტანილი იყო ეკლესიის საქმეთა საბჭოს მიერ და მოსკოვის 1948 წლის თათბირის ანტიეკუმენური ხასიათი მხოლოდ სტალინის სახელთან იყო დაკავშირებული. ის სვამს კითხვას, როგორ დაწერეს ეკუმენიზმის საწინააღმდეგო

ბრწყინვალე საღვთისმეტყველო მოხსენებები ამ საბჭოს თანამშრომლებმა, რომლებიც საეკლესიო ტერმინებისა და იერარქთა ტიტულების გადმოცემაშიც კი უშვებდნენ შეცდომებს? [4].

საღვთისმეტყველო მოხსენებები რომ ეკლესიის საქმეთა საბჭოს თანამშრომელთა ე. ი. საბჭოთა ხელისუფლების წარმომადგენელთა მიერ შეიძლებოდა ყოფილიყო დაწერილი – ეს აზრი არსებობის საფუძველს საერთოდ მოკლებულია. მაგრამ, ვფიქრობ, თათბირის ანტიეკუმენური ხასიათის მხოლოდ ათეისტური ხელისუფლების ზეწოლასთან დაკავშირება და პოლიტიკური მოსაზრებით ახსნა შეუძლებელია. ეკუმენიზმს XX საუკუნის 40-იანი წლების ბოლოს სახელმწიფოს გავლენისაგან თავისუფალი ზოგიერთი მართლმადიდებელი ეკლესიაც ეწინააღმდეგებოდა [4]. ამ პერიოდში ეკუმენიზმთან დამოკიდებულების საკითხში რუსეთის ეკლესიისა და სახელმწიფოს ინტერესები ერთმანეთს დაემთხვა. საბჭოთა ხელისუფლების თანხმობის გარეშე ეკლესია ასეთი მასშტაბის და ასეთ მკვეთრ განცხადებას ვერ გააკეთებდა.

სელიშევი ყურადღებას ამახვილებს სტალინის მხარდაჭერაზე „განახლების მოძრაობისადმი“, რომელსაც ის ეკუმენიზმის ნაირსახეობად თვლის. რუსეთის ეკლესიისათვის 1948 წლის თათბირის ანტიეკუმენურ ხასიათს მეცნიერი „განმაახლებლობაზე“ საბოლოო გამარჯვებად აღიქვამს. ნაწილობრივ ამასთანაც აკავშირებს ეკუმენიზმის მომხრე აღმოსავლეთის ეკლესიათა უარს თათბირის მუშაობაში მონაწილეობაზე [4].

სელიშევის აზრით, საბჭოთა ხელისუფლების მეთაური სტალინი 1940-ანი წლების ბოლოსთვის, ეკუმენიზმის არსში ჯერ არ იყო გარკვეული, მას არ შეიძლებოდა სცოდნოდა „ამ, დასახელების მიხედვით ახალი, ორგანიზაციის ხანგრძლივი წინარე ისტორია. ეკლესიათა მსოფლიო საბჭო 10 წლით ადრე რომ აღმოცენებულიყო და საბჭოთა დიპლომატიას მისი არსის გაგება ისევე კარგად მოესწრო, როგორც კოსმოპოლიტური ერთა ლიგის არსისა, მაშინ სტალინი, მიუხედავად 1946-1950 წწ. დასავლეთთან დაძაბული ურთიერთობისა, რუსეთის ეკლესიას ამ ორგანიზაციაში გაერთიანებას აიძულებდა. ისევე, როგორც საბჭოთა დიპლომატებმა გაერთანებული ერების ორგანიზაციის შექმნას დაუჭირეს მხარი, მიუხედავად იმისა, რომ ერთა ლიგის წარუმატებლობა ნათელი იყო და ასევე ნათელი იყო, რომ სსრკ-ს, აშშ-ს, ინგლისისა და საფრანგეთის კავშირი დაიშლებოდა“ [4].

სელიშევის მტკიცება, რომ სტალინი კარგად არ იცნობდა ამ ახლად ჩამოყალიბებულ მოძრაობას და ამიტომ ვერ განსაზღვრა საბჭოთა კავშირის ხელისუფალთათვის მისი სარგებლიანობა, არადამაჯერებლად მიმაჩნია. საბჭოთა ხელისუფალთ და რუს სასულიერო პირებს ეკუმენური მოძრაობის შესახებ ძალიან დიდი ინფორმაცია ჰქონდათ, რაც გაჟღერდა კიდეც 1948 წლის თათბირზე. მეცნიერთა უმრავლესობა აღიარებს, რომ მოსკოვის 1948 წლის თათბირმა ეკუმენიზმის საკითხი მთელი სისრულით გააანალიზა. მსგავს ანალიტიკურ განხილვას რუსეთის ეკლესიაში 2000 წლის სამღვდელმთავრო კრებამდე აღარ ჰქონია ადგილი [4; 7].

მოსკოვის 1948 წლის თათბირის შეფასებისას მიხილ არტეევი აღნიშნავს, რომ პატრიარქ ალექსი I-ის მიერ 1961 წელს რუსეთის ეკლესიის ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში შესვლის ოფიციალურ განაცხადზე ხელის მოწერა არის ბეჭედი, რომელიც ადასტურებს მოსკოვის 1948 წლის თათბირის რეზოლუციის დროებითობას და პოლიტიკურ მოტივირებულობას [3].

უფრო მართებულად მიხეილ კრიგერის მოსაზრება მიმაჩნია. ის მიუთითებს: 1948 წლის თათბირის საქმეები მოწმობენ, რომ ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში გაერთიანების საწინააღმდეგო გადაწყვეტილება ყველა საღვთისმეტყველო და კანონიკური

მოსაზრების გაანალიზების შედეგად იყო მიღებული. 1961 წელს ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში რუსეთის ეკლესიის გაწევრიანება 1948 წლის თათბირის რეზოლუციის უარყოფის, ეკლესიის ინტერესთა გათვალისწინების გარეშე მოხდა. დღეს ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში რუსეთის ეკლესიის დარჩენის მომხრეთა ქმედებანიც საეკლესიო პოლიტიკითაა განპირობებული. როგორც 1948 წლის, ისე 1961 წლის გადაწყვეტილება სასულიერო და საერო ხელისუფალთა შეთანხმებით იყო მიღებული. მაგრამ მათგან მხოლოდ ერთი იყო ღვთის ნებით განპირობებული. არ შეიძლება 1948 წლის თათბირზე საბჭოთა ხელისუფლების გავლენის გადაჭარბებით შეფასება და 1961 წელს ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში გაწევრიანების გადაწყვეტილებაზე ამ გავლენის უგულებელყოფა [9].

დეკანოზ გრიგოლ რაზუმოვსკის სიტყვები 1948 წლის თათბირზე სახელმწიფოსა და ეკლესიის უფლება-მოვალეობათა და მათი ურთიერთმიმართების შესახებ, არ შეიძლებოდა საბჭოთა ხელისუფლების დაკვეთით ყოფილიყო დაწერილი. დეკანოზმა გრიგოლმა აღნიშნა: „...ეკლესიის მოღვაწეობა სახელმწიფოს გავლენის სფეროს გარეთაა. ეკლესიის უფლებები ღვთისაგანაა. ...სახელმწიფო და ეკლესია ღვთის წინაშე ერთნაირი პასუხისმგებლობით... ემსახურებიან ხალხს“. ეკლესიის უფლებები რომ ღვთისაგან მომდინარეობს, ასეთი გამონათქვამები პეტრე I-ის დროიდან აკრძალული იყო რუსეთში და სტალინის დროს მართლაც ძნელად წარმოსადგენია, მაგრამ ფაქტია – აღნიშნავს კრიგერი [9].

1948 წ. თათბირზე დაისვა და პასუხი გაეცა ისეთ საკითხებს, რომლთა ერთმნიშვნელოვანი შეფასება დღესაც შეუძლებელია. როგორც პატრიარქმა ალექსი I-მა თავის სიტყვაში აღნიშნა, თათბირმა შეძლო მართლმადიდებელი სარწმუნოების ამომწურავი დამოწმება და ბევრ ეჭვსა და კითხვას უპასუხა.

ეკუმენურ მოძრაობაში მართლმადიდებელი ეკლესიების მონაწილეობის მომხრენი აღნიშნავენ, რომ 1948-დან 1961 წლამდე – რუსეთის ეკლესიის ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში გაერთიანებამდე, მოხდა ამ ორგანიზაციის ევოლუცია ეკლესიურობის მხრივ. მიიღეს ტორონტოს დეკლარაცია, რომელმაც მართლმადიდებელთათვის მნიშვნელოვანი ზოგიერთი საკითხი დააზუსტა. ეს 1948 წლის თათბირის მიერ ეკუმენური მოძრაობის მძაფრი კრიტიკის შედეგიცაა. საბჭოს მოღვაწეობის ფარგლებში ურთიერთობათა შედეგად ეკუმენური მოძრაობის ბევრმა მოღვაწემ შეიცვალა მართლმადიდებლობასთან დამოკიდებულება.

ჩემი აზრით, ეს კონკრეტული შემთხვევები მასობრივი ხასიათის მოვლენად ვერ გადაიქცა და ქრიატიანთა ერთ, წმიდა, კათოლიკე, სამოციქულო ეკლესიაში გაერთიანებისათვის წინგადადგმულ ნაბიჯად ვერ ჩაითვლება. 1948 წელს ეპისკოპოსი სერაფიმე (სობოლევი) თათბირზე დამსწრეთ მოუწოდებდა, რომ „სხვა სარწმუნოების წარმომადგენლებთან გაერთიანება განუხორციელებელი, უტოპიური, მართლმადიდებელი ეკლესიისათვის მავნე და დამღუპველი საქმე იყო“. მართლმადიდებელი ქრისტიანები ერთმანეთთან უნდა გაერთიანებულიყვნენ და ისე აღესრულებინათ ქრისტეს რჯული. ამ სიტყვების ჭეშმარიტება ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოს მოღვაწეობის ხანგრძლივმა პერიოდმა მართლაც დაადასტურა. პროტესტანტულ გარემოცვაში მართლმადიდებელთა მოღვაწეობის წარმატება ძალიან უმნიშვნელოა და საჭიროა ალტერნატივების ძიება. 1948 წლის თათბირზე რუსეთის ეკლესიისათვის ასეთ გზად დასახული იყო ჭეშმარიტების მაძიებელი პროტესტანტებისათვის სპეციალური კომისიების დაარსება. ეს წინადადება დღესაც აქტუალურია [9].

მიხეილ კრიგერი რჩევას აძლევს მართლმადიდებელ ეკუმენისტებს, ღიად განაცხადონ, რომ არ ეთანხმებიან ეკლესიის სწავლებას, წავიდნენ ეკლესიიდან და

დარჩნენ მხოლოდ ეკუმენისტებად. ვინც ეკლესიის წიაღში დარჩება, ისინი იქნებიან ჭეშმარიტი სარწმუნოების მაღიარებლები [9].

რუსი ფილოსოფოსი ნიკოლოზ ბერდიაევი XX საუკუნის შუა ხანებში აღნიშნავდა, რომ „ქრისტიანთა შეერთება ქრისტიანული სულების შეერთებით უნდა დაწყებულიყო და ეს ყველაზე ნაკლებად შეიძლებოდა მომხდარიყო ქრისტიანულ ხელისუფლებათა შეთანხმებებით“. ჭეშმარიტი სარწმუნოების შესახებ ქადაგებისა და იზოლაციისაგან ეკლესიის დაცვის მიზნით ეკუმენურ მოძრაობაში მონაწილეობა დაუშვებელია. მთავარეპისკოპოს სერაფიმეს აზრით, ეკუმენიზმი ვერ იზეიმებდა, სანამ ყველა მართლმადიდებელი ეკლესია მის წიაღში არ გაერთიანდებოდა და რუსეთის ეკლესიას არ უნდა მიეცა მისთვის გამარჯვების შესაძლებლობა. დათმობა ამ შემთხვევაში მას ქრისტესთვის ღალატად მიაჩნდა, რაც რუსეთის ეკლესიას თავიდან უნდა აეცილებინა [9].

ამრიგად, წყაროები მოწმობენ, რომ საბჭოთა სახელმწიფო ცდილობდა, ეკლესია გამოეყენებინა შორსმიმავალი საგარეო-პოლიტიკური ამბიციების დასაკმაყოფილებლად; მოსკოვში XX საუკუნის 40-იანი წლების II ნახევარში მართლაც იგეგმებოდა მსოფლიო საეკლესიო კრების წინასწარი თათბირის მოწვევა სხვა საკითხებთან ერთად მსოფლიო საეკლესიო კრების მოწვევის საკითხის განსახილველად.

გეგმამ კრახი განიცადა, რაც საერთაშორისო ვითარებასთან ერთად განაპირობა ავტოკეფალურ ეკლესიათა ნაწილის (ალექსანდრიის, იერუსალიმის, კვიპროსის) მხრიდან საეკლესიო კრების წინასწარ თათბირში მონაწილეობაზეც კი უარის თქმამ.

ეკუმენურმა მოძრაობამ უარყო თავის მმართველ ორგანოში რუსეთის მეთაურობით მართლმადიდებელთა წარმომადგენლობის რიცხვის მატების მოთხოვნა, რაც რუსეთის ეკლესიის გავლენის გაზრდას მოემსახურებოდა. ამის გამო რუსეთის ეკლესიამ ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში გაწევრიანებაზე უარი თქვა, რაც 1948 წლის თათბირის რეზოლუციით დაადასტურა.

თათბირი იყო მართლმადიდებელ ეკლესიათა წარმომადგენლების აზრთა გაცვლა-გამოცვლის ღონისძიება, რომელიც ღვთისმებრძოლი რეჟიმის მკაცრი კონტროლის პირობებში განხორციელდა. თათბირს საბჭოთა კავშირის მიერ კონტროლირებადი ქვეყნების ეკლესიათა წარმომადგენლები თავიანთ საერო ხელისუფალთა ზეწოლით ესწრებოდნენ. გამონაკლისს მხოლოდ ანტიოქიის ეკლესია წარმოადგენდა.

მოსკოვის 1948 წლის თათბირის ანტიეკუმენური ხასიათი მსოფლიოში არსებული პოლიტიკური ვითარებით იყო განპირობებული, მაგრამ, ამავე დროს, რუსეთის ეკლესიის ინტერესებსაც ემთხვეოდა.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. О. Ю. Васильева Церковный сталинизм: легенды и факты, http://www.pravmir.ru/cerkovnyj-stalinizm-legendy-i-fakty/

2. Архиерейское совещание 1948 года и современные мифы о нем. Выступление на 2-х Бердянских чтениях (сентябрь 2008), http://www.k-istine.ru/pseudoconfession/pseudoconfession-088.htm.

3. Михаил Владимерович Артеев, Вынужденность решений московского Совещания глав и представителей Православных Церквей 1948 года,

http://www.bogoslov.ru/greek/text/571168.html,16.02. 2010.
4. Н. Селищев, Православная Церковь. Взгляд русского историка, глава: Совещание 1948 года. Антиекуменизм, Москва, 2001.
5. Деяния Совещания глав и представителей Автокефальных Православных Церквей в связи с празднованием 500-летия Автокефалии Русской Православной Церкви, 1948 год. Т. II, http://krotov.info/history/20/1940/1948–09.htm, Библиотека Якова Кротова.
6. სერგო ვარდოსანიძე, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე (1932-1952), თბილისი, 2004.
7. http://www.taday.ru/text/949193.html, 2011.
8. М. Данилушкин и др., История Русской Православной Церкви. Новий патриарший период, т. 1, 1917-1970, Санкт-Петербург, 1997. აქვეა გამოქვეყნებული კარპოვის მიერ მინისტრთა საბჭოში წარდგენილი დოკუმენტი РЦХИДНИ, Ф. 17, Оп. 132, д. 8.
9. Михаил Кригер, К 65-летию Всеправославного Совещания 1948 года в Москве, http://www.blagogon.ru/digest/60/, 9.07.2013.

Irina Arabidze
Doctor of History, Ivane Javakhishvili
Institute of History and Ethnology,
Research scientist of the Department
of Modern and Contemporary History

From the History of the Anti-Ecumenical Activity of the Russian Church (Moscow Assembly of 1948)

Summary

The Assembly of the Heads and Representatives of the Orthodox Churches, also known as the All-Orthodox Council, took place in Moscow from June 8 to June 18, 1948. Officially, it was dedicated to the 500th anniversary of the autocephaly of the Russian Church. The Russian Church planned this celebration of its jubilee one month before the founding assembly of the World Council of Churches, a principal organ of the ecumenical movement, which all local Orthodox Churches were expected to join.

The Council was organized during a challenging political climate following World War II (1939-1945). The article discusses the conditions, essence, and purposes of the council, focusing on several questions: Did the Russian Church indeed have ambitions to invite the World Ecumenical Council? Was the council's resolution truly reflective of the independent stance of the Orthodox Churches? Was it initiated by the Soviet government or the Russian Church to fulfill far-reaching geopolitical ambitions using the church?

Sources confirm that the Soviet state attempted to use the church to satisfy its expansive foreign political ambitions; indeed, plans for a preliminary assembly of the World Ecumenical Council had been underway in Moscow in the late 1940s, alongside other issues of inviting the World Council.

However, the plan faced setbacks, which were exacerbated by the international situation, resulting in the refusal from parts of the autocephalous churches (Alexandria, Jerusalem, Cyprus) to participate in a preliminary council. The ecumenical movement rejected increasing the

representation of the Russian Church in its governing body. As a result of these refusals, the Russian Church declined to join the World Council of Churches, a decision confirmed by the 1948 council's resolution.

The assembly was essentially a forum for exchanging views among representatives of the Orthodox Churches, conducted under strict control by the anti-religious Soviet regime. The assembly was subjected to participation by representatives of the churches of the countries controlled by the Soviet Union, under pressure from their secular leaders. Only the Church of Antioch was an exception.

The anti-ecumenical nature of the 1948 Moscow Assembly was conditioned by the global political climate but aligned with the interests of the Russian Church as well.